

OPŠTE KARAKTERISTIKE DAROVITIH UČENIKA U OBRAZOVNOM PROCESU

GENERAL CHARACTERISTICS OF GIFTED STUDENTS IN EDUCATIONAL PROCESS

Monja Kasalović, profesor engleskog jezika i književnosti

Rezime: Uzimajući u obzir dosadašnja postignuća u obrazovanju na početku 21. vijeka, još uvijek, kao stalna i do kraja neistražena tema, nameće se pitanje rada sa darovitim pojedincima u obrazovnom procesu. Cilj rada je da se prevaziđe pojam „prosječnosti“ u radu sa darovitom djecom. Od radnika u obrazovanju, kao nosioca vaspitno-nastavnog procesa očekuje se da budu upoznati sa pojmom darovitosti i karakteristikama darovitih učenika, da prepoznaju i identifikuju darovite učenike, da omoguće adekvatan način rada takvim učenicima kao i da prepoznaju i podrže njihove potrebe. Ovaj stručni rad govori, upravo o tome, da je danas potreba, a ne samo želja ostvariti uspješnu formu prepoznavanja darovitih učenika, prvo u smislu njihovog vlastitog napredovanja, a zatim i stručnog upravljanja obrazovnom institucijom.

Ključne riječi: darovitost, talenat, motivacija, kreativnost, prepoznavanje, identifikacija, obrazovni proces

Abstract: Taking into consideration all the former achievements in education at the beginning of the 21st century, nowadays, work with gifted individuals in educational process, as a constant and incompletely researched topic, has been repeatedly questioned and examined. The aim is to overcome the concept of „averageness“ in work with gifted students. Education workers, as bearers of educational process, are expected to be familiar with the concept of giftedness and characteristics of gifted students, to recognize and identify the gifted, to provide them with an adequate teaching method in educational process and to notice and support their needs. This work emphasizes the need, and not only desire, of achieving a successful approach to recognize gifted individuals, first in terms of their own improvement as well as professional managing an educational institution.

Key words: giftedness, talent, motivation, creativity, recognition, identification, educational process

UVOD

Nadareni pojedinci su oduvijek smatrani najvrjednijim blagom koje ima jedno društvo te je zato neophodno prepoznati takve učenike u obrazovnom procesu i organizovati dodatni rad sa tako darovitom djecom. Zbog izazova budućnosti i opšteg dobra sadašnjih i budućih generacija, potrebno je obogatiti naše znanje novim idejama i programima koji moraju biti diferencirani, individualizovani i modifikovani kad se za to ukaže potreba, u cilju da kreativnost darovitih učenika dođe do svog punog izražaja. U obrazovnom procesu potrebno je prvo prepoznati darovitog učenika, a onda odrediti način rada sa takvim učenicima uz pomoć stručne pedagoško-psihološke službe škole. Svaka nastava koja nije klasična i prilagođena samo „prosječnom učeniku“ otvara veće mogućnosti za bolje napredovanje i osposobljavanje darovitih učenika za budućnost. Na ovaj način pomažemo nadarenim učenicima da maksimalno ostvare svoj intelektualni potencijal. Najveća šteta za jedno društvo je da se daroviti pojedinac ne prepozna i da njegove sposobnosti ostanu neiskorištene.

POJAM I DEFINICIJA DAROVITOSTI

Postoje razne teorije o fenomenu darovitosti, i različiti autori različito definišu darovitost. Obično se koriste sinonimi kao što su nadprosječnost, nadarenost, obdarenost, genijalnost, talenat, itd. Definicije koje su nastale ranih šezdesetih godina uglavnom su usmjerene na visoko intelektualne, mentalne sposobnosti „kojima se objašnjava darovitost i koja se najčešće izjednačavala sa visokim školskim postignućima“. ¹⁶³ Savremene definicije su kompleksnije i u sebi sadrže kvalitativne i kvantitativne aspekte, u različitoj proporciji, zavisno od teorija ili shvatanja suštine opštih intelektualnih sposobnosti. Ako u obzir uzmemo raznovrsnost u pogledu shvatanja sposobnosti i intelektualnog razvoja, onda je potpuno jasno da nema jedinstvene ili opšteprihvaćene definicije darovitosti. ¹⁶⁴

Kako se društvo mijenjalo i napredovalo, mijenjale su se i definicije. Jedna od najpoznatijih definicija darovitosti određuje je kao „svojevrsan sklop osobina na osnovu kojih je pojedinac u jednom ili više oblasti ljudske djelatnosti sposoban trajno postizati izrazito visok nadprosječan rezultat.“ To je „rezultanta naročito povoljno

¹⁶³ Dorđević B., *Obrazovanje i vaspitanje darovitih, Pedagoška stvarnost 7-8, Novi Sad, 1999., str. 584*

¹⁶⁴ Golubović S., *Zbornik radova- Edukacija nastavnika za rad sa nadarenim učenicima, Republički pedagoški zavod, Banja Luka, 2006., str. 24*

kombinovanih nasljednih osobina i njihove interakcije sa podsticajnom sredinom i samoaktivitetom određenog pojedinca.¹⁶⁵ Darovitost se ističe kao neko značajno postignuće pojedinca u nekoj oblasti ili aktivnosti, što ga odvaja od prosječnosti, bilo po osnovu visoke opšte intelektualne sposobnosti ili velike kreativnosti, stvaralačke sposobnosti i sl. Ona se ne odvaja od područja čovjekove djelatnosti i od njegovih postupaka koji su stalno novi, korisni i superiorni.

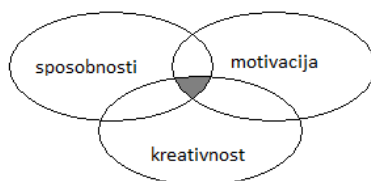
Tokom ranog 20-tog vijeka u javnom diskursu darovitost se povezivala sa visokom inteligencijom. Ta veza između inteligencije prisutna je i danas. Dugi niz godina mjerilo darovitosti bio je visok koeficijent inteligencije, koji je kod različitih autora različit. Uglavnom, najveći broj psihologa prihvatio je IQ 140 i iznad toga. Kasnije, nakon mnogih istraživanja došlo se do zaključka da je visok koeficijent inteligencije uslov darovitosti, ali ne i ukupna darovitost. U sadašnje vrijeme prave se razlike prema oblicima darovitosti kao npr. u opštim intelektualnim sposobnostima, kreativnim sposobnostima, socijalnim sposobnostima, psihomotornim itd.

Ipak, darovitost je fenomen koji nije statičan i koji ostaje zauvijek, već je veoma promjenljivog karaktera a neće se razviti ako se djetetu ne pruže adekvatni uslovi i podrška. Isto tako, postoji mogućnost da darovitost ostane neotkrivena, da se uopšte ne prepozna i ne identifikuje. Da bi se izbjegli ovi problemi suštinski je poznavati karakteristike darovite djece, prije svega od strane roditelja a potom i od strane nastavnika.

PODRUČJA DAROVITOSTI I NJIHOV MEĐUSOBNI UTICAJ

Najprimjerenije shvatanje darovitosti je to da se ona ne sastoji samo od visokih intelektualnih sposobnosti, već da se uzimaju u obzir još i kreativnost i snažna motivacija. Zapravo ona je proizvod interakcije i međuzavisnosti ova tri elementa: nadprosječne sposobnosti, motivacije i kreativnosti. Tu interakciju je najlakše prikazati kao tri kruga koja se do izvjesne mjere preklapaju, gdje je osjenčeni dio sama darovitost¹⁶⁶

Rensulli, J. S. Reis, The Schoolwide enrichment model, Creative Learning Press, Inc. Mansfield Center, 1985

Očigledno je da je nivo darovitosti veći što je veće preklapanje (međuzavisnost i interakcija) među krugovima koje predstavljaju ta tri elementa. Ukoliko te međuzavisnosti nema, nivo darovitosti je nizak ili ga uopšte nema. Tako na primjer, moguće je da neki pojedinci imaju nadprosječne sposobnosti i dosta veliku motivaciju, ali im nedostaju kreativne osobine pa njihovi produkti nemaju karakteristike stvaralaštva u smislu da postignu nešto novo i originalno. Ili, u nekoj drugoj kombinaciji moguće je dobiti i neke druge odnose kao kad pojedinac posjeduje visoke sposobnosti i kreativnost ali nije motivisan za rad, tako da neće doći do ispoljavanja darovitosti.

Od navedena tri elementa najmanje podložna promjenama i uticajima sredine je sposobnost, dok se kreativnost i naročito motivacija mijenjaju tokom vremena, tj. moguće ih je unaprijediti i poboljšati. Razlog tome je taj što su upravo motivacija ali i kreativnost pod velikim uticajem sredine i moguće ih je podsticati ali i sputavati, što zavisi od karakteristika sredine u kojoj dijete raste.

Sa tog aspekta postojanosti sposobnosti, kod darovite djece izvršena je klasifikacija nadarenosti učenika prema sposobnostima, koja je shvaćena u širem značenju, na šest oblasti¹⁶⁷:

1. **Opšte intelektualne sposobnosti** - visok stepen inteligencije, bogatstvo rječnika, radoznalost, oduševljenje novim idejama, sposobnost logičkog zaključivanja, brzo i tačno zapažanje, lakoća u postavljanju hipoteza, dobro pamćenje, lako učenje. Visoku intelektualnu darovitost ne mora uvijek da prati i visok školski uspjeh, pogotovo ne u svim predmetima.
2. **Stvaralačke (produktivne) sposobnosti** – sposobnost divergentnog mišljenja, originalnost i fleksibilnost, nezavisnost mišljenja, dosjetljivost, maštovitost, otvorenost prema novim iskustvima, originalnost ideja, sklonost riziku, preferencija složenih zadataka, izrazit smisao za humor, pozitivna samouvjerenost, itd. Za svaki problem pronalaze više različitih rješenja, a na testovima stvaralačkih sposobnosti postižu visoke rezultate.

¹⁶⁵ Koren I., *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, Školske novine, Zagreb, 1989., str.9

¹⁶⁶ Rensulli, J. S. Reis, *The Schoolwide enrichment model*, Creative Learning Press, Inc. Mansfield Center, 1985

¹⁶⁷ Gallagher, J., 1976 – interpretacija prema Koren, I., 1989, str. 16

3. **Specifične školske sposobnosti** - dobra memorija, vrlo razvijena sposobnost shvatanja, zainteresovanost za sadržaje koji ih posebno zanimaju, tehnika brzog usvajanja znanja i vještina, veliki fond informacija sa područja vlastitog interesovanja. Ovi učenici uče gradivo unaprijed i postižu nadprosječne rezultate u odgovarajućim testovima postignuća i testovima posebnih sposobnosti.
4. **Sposobnost vođenja**– socijalne i druge sposobnosti, spremnost za prihvatanje odgovornosti i posljedica nakon donesenih odluka, dobro prosuđivanje, izražena rječitost, laka prilagodljivost novim situacijama, visoka očekivanja od sebe i od drugih, izražen smisao za organizaciju i saradnju, istaknuto samopouzdanje i tendencija dominaciji. Ova darovitost se odlikuje u visokoj sposobnosti vođenja pojedinaca ili grupa, njihovo usmjeravanje prema opštim odlukama i akcijama.
5. **Umjetničke sposobnosti** - sposobnosti imaginacije i opažanja, dobra motorna koordinacija, fleksibilnost, sklonost ka umjetničkim utiscima, snažna osjećanja i želja za stvaranjem originalnih djela u muzici, glumi, plesu, literaturi i likovnoj umjetnosti. Nadareni učenik može se ispoljiti i u nekim specifičnim oblicima izražavanja vlastitih osjećaja, ideja i raspoloženja u raznim umjetničkim sekcijama i društvima.
6. **Psihomotorne sposobnosti** – preciznost pokreta, dobra koordinacija, sposobnost u motornim vještinama, spretnost u različitim atletskim disciplinama, dobre manipulativne vještine, visok nivo tjelesne energije, itd. Ove komponente odražavaju talentovanost za sportske discipline.

Sa drugog stanovišta, gdje je sama inteligencija preduslov za darovitost i osnovna karakteristika prirode darovitosti pored sposobnosti, kreativnosti i motivacije, u svijetu, sve više se koristi model *multiple* ili *višestruke inteligencije*, kao inovativni teorijski okvir koji je ukazao na velike mogućnosti u oblasti obrazovanja, u prvom redu razvoja sposobnosti učenja, darovitosti i kreativnosti u nastavi. Na osnovu tog modela moguće je organizovanje diferencirane i individualizirane nastave i uključivanje učenika na osnovu prepoznatih i identifikovanih sposobnosti. Tako im se pruža velika mogućnost da nesmetano napreduju u onim sferama života za koje ih je priroda podarila i to u okviru sljedećih vrsta inteligencije:¹⁶⁸

- *verbalno-lingvistička inteligencija*: govorno izražavanje, fluentnost, i svi oblici tog izražavanja (poezija, proza, gramatika, metafora, humor, čitanje, pisanje, apstraktno i simboličko mišljenje), što je odlika pjesnika, pisaca, dramskih i društveno-političkih radnika,
- *logičko-matematička inteligencija*: sposobnosti upravljanja procesom mišljenja, prepoznavanja relacija među elementima, sposobnost apstrakcije počevši od pojma broja, varijabilne dimenzije funkcije varijabli, sposobnost kritičkog stava, njome se odlikuju naučni radnici, matematičari, ekonomisti, kompjuterski programeri, itd.
- *vizuelno-prostorna inteligencija*: likovno izražavanje, crtanje, slikanje, modelovanje, uočavanje oblika i dimenzija predmeta u prostoru, odlika likovnih umjetnika, vajara, arhitekata, kartografa i dr.
- *tjelesno-kinestetička inteligencija*: sposobnost dobre kontrole sopstvenih pokreta i sposobnost izražavanja emocija (plesovi, igre, sportske discipline, tjelesni signali isl., Odlika plesača, glumaca, sportista itd.
- *muzičko-ritmička inteligencija*: sposobnost za muzički sluh, osjećaj za ritam i osjećaj za melodiju. Odlika muzičara, kompozitora, plesača.
- *interpersonalna inteligencija*: sposobnost adekvatne procjene emocionalnog upravljanja željama, namjerama i mogućnostima drugih, sposobnost empatije i interakcije sa drugima, a njom se odlikuju socijalni radnici, nastavnici, terapeuti, političari, vjerski lideri itd.
- *intrapersonalna inteligencija*: sposobnost sopstvenog načina funkcionisanja i funkcionisanja drugih i na adekvatan odnos prema sopstvenim emovcijama, interesima i sposobnostima, a njom se odlikuju filozofi i drugi ljudi koji moralne vrijednosti razumiju kao internalizovane stavove.
- *naturalistička inteligencija* – sposobnost osobe da identifikuje i klasifikuje šablone u prirodi, osjetljivost na promjene u vremenskim obrascima, na zaštitu ili zdravlje, slučajni faktori (smrt, razvod braka, mjesto stanovanja), duh vremena itd.¹⁶⁹

KARAKTERISTIKE MOTIVACIJE I LIČNOSTI DAROVITIH UČENIKA

Osim visoko razvijenih intelektualnih sposobnosti, kao značajni kriteriji nadarenosti uzimaju se visoki rezultati u pojedinim oblastima rada i stvaralaštva, kao i specifični sklop osobina ličnosti kojima se obdareni razlikuju od drugih. Taj specifičan sklop osobina uključuje u prvom redu emocionalnu stabilnost, visok stepen motivacije, samopovjerenja, autonomnosti, samoinicijativnosti, adaptabilnosti na nove situacije, ambicioznosti i osjetljivosti na uspjeh.

U odnosu na prosječne učenike, daroviti učenici su superiorniji u pogledu sljedećih svojstava:

¹⁶⁸ Gardner – interpretacija prema Stojaković, P. 2000, Roeders, P. 2003

¹⁶⁹ Rensulli, J. S. Reis, *The Schoolwide enrichment model*, Creative Learning Press, Inc. Mansfield Center, 1985, str.33

- intelektualnih sposobnosti
- postignuća u školskom uspjehu
- kreativno stvaralačkim aktivnostima
- originalnosti i fluentnosti mišljenja i logičkom rezonovanju
- sposobnostima divergentnog mišljenja
- prođubljenim interesovanjima za pojedine oblasti i hobije
- u sposobnostima jezičkog i/ili drugih vidova izražavanja
- socijalne i emotivne zrelosti
- sposobnosti za samostalno učenje i ostvarivanju aktivnosti u oblastima za koje su daroviti¹⁷⁰

Iz psihopedagoških analiza i zaključaka o karakteristikama motivacije i ličnosti koje se najčešće ističu kao uočene specifičnosti darovitih pojedinaca izdvajaju se sljedeće grupe osobina:

- radna energija- vitalnost, energija, izdržljivost
- usmjerenost cilju – upornost, marljivost, predanost zadatku
- interes – entuzijazam, znatiželja, fasciniranost područjem ili problemom
- samopercerpcija – pozitivna slika o sebi, samopoštovanje, samopouzdanje, postavljanje visokih ciljeva, odsustvo straha od kritike, osjećaj vlastite vrijednosti
- nezavisnost – autonomija, dominantnost, individualizam, samousmjerenost, nekonformizam, inicijativnost, spremnost na rizik¹⁷¹

Pokazalo se da se kod nadarenih pojedinaca najčešće pojavljuju pozitivna samopercerpcija, nezavisnost i jaka motivacija. Naročito je naglašena intrinzična ili unutrašnja motivacija, za razliku od ekstrinzične ili spoljašnje koja nije samoj sebi svrha već je instrumentalna za postizanje nekih ciljeva, i predstavlja ponašanje koje se izvodi zbog samog sebe, zbog vlastitog zadovoljstva postignutim uspjehom. Iz toga proizilazi i činjenica da darovite učenike ne treba nagovarati niti stimulirati za rad a njihovo područje rada im je ujedno i razonoda.

Na osnovu mišljenja nekih psihologa i različitih sociometrijskih istraživanja došlo se do saznanja da su pojedini daroviti pojedinci fizički nešto razvijeniji, manje boluju od druge djece ili su boljeg zdravstvenog stanja, ranije su prohodali ili brže progovorili i slično. Osim toga mogu biti socijalno prilagođeniji, komunikativniji i omiljeniji. U razredu imaju često istaknuta mjesta, preuzimaju ulogu vođe i nosioca akcija i lako rješavaju postavljene probleme i zadatke.

PORODICA KAO FAKTOR PREPOZNAVANJA DAROVITIH POJEDINACA

Darovitost, kao kompleksan fenomen, zahtijeva veliku pažnju i ozbiljan pristup, kako u identifikovanju, definisanju tako i na daljem podsticanju. Ranije je vladalo mišljenje da će se pravi talenat, bez obzira na sve ipak pokazati i ostvariti. Međutim, nakon mnogih istraživanja zaključilo se da postoji niz faktora koji utiču na uspjeh, odnosno neuspjeh darovitih. To su prije svega *porodica, škola i društvo*.

Porodica ima značajnu ulogu u opštem razvoju, a posebno u razvoju darovitog djeteta. Nerijetko postoji pretpostavka da darovita djeca imaju i darovite roditelje. Takođe postoji mišljenje da darovita djeca potiču iz porodica sa višim socioekonomskim statusom. Međutim, istraživanja pokazuju da je, osim genetskog nasljeđa darovitosti, za razvoj darovitosti značajnija porodična klima, odnosno odnosi koji vladaju u porodici, nego stepen obrazovanja roditelja ili ekonomske moći. Zbog prirode odnosa i jakih emocionalnih veza između roditelja i djece, a posebno velike mogućnosti uticaja na sveukupni razvoj ličnosti djeteta, porodica je bila i dalje ostaje osnovni i najznačajniji čimilac u razvoju i vaspitanju ličnosti mladih. Osim toga, djeca koje roditelji podstiču i koja su uključena u različite aktivnosti i oblike učenja, kako u školi, tako i van nje, pokazuju veća dostignuća. Zato su roditelji ti koji bi trebalo prvi da prepoznaju određeni talenat i potrudu se u nalaženju načina da se on razvije do najvišeg mogućeg nivoa. Oni imaju ključnu ulogu u prepoznavanju darovitosti, jer imaju mogućnost da posmatraju dijete u svakodnevnim situacijama.

Uprkos svojoj subjektivnosti, roditelji su se pokazali veoma uspješni u procjeni svoje djece, a u prilog tome govori visok procenat slaganja između roditelja i pedagoga, kad je u pitanju detekcija darovitosti.¹⁷² Društveni život djeteta počinje u porodici, međutim kako dijete raste, njegova društvena mreža se proširuje. Istraživanja generalno podržavaju pozitivnu ulogu porodice u razvoju talenta, mada je i dokazano da različita dinamika porodice proizvodi različite rezultate kod djece. Roditelji bi trebalo da uspostave i održavaju čvrste veze sa djecom ali u isto vrijeme da im omoguće autonomnost, nezavisnost, psihološki i emotivni prostor. Osim toga,

¹⁷⁰ Ilić M., Nikolić R., Jovanović B., *Školska pedagogija, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2012., str.35*

¹⁷¹ Čudina-Obradović, M., *Nadarenost; razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje. Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 34)*

¹⁷² Grandić, R., i Letić, M., *Pedagoška strategija podsticanja darovitosti, Pedagoška stvarnost LIV, 9-10, Novi Sad, 2008.*

darovitoj djeci je potrebna i stimulativnija sredina jer uče brže i lakše i zahtijevaju više aktivnosti od prosječne djece.

PREPOZNAVANJE DAROVITIH POJEDINACA U OBRAZOVNOM SISTEMU

Osim porodice, koja je ključna u prvoj fazi prepoznavanja darovite djece, škola, u najširem smislu te riječi (osnovna, srednja, fakultet) je mjesto gdje se odvija kontinuiran proces otkrivanja, odnosno prepoznavanja i identifikacije darovite djece i omladine. Dominantnu poziciju ima osnovna škola. Međutim, taj proces treba biti prisutan i na višim nivoima, bilo zbog mogućnosti propusta pravovremene i ispravne dijagnoze nekih učenika na nižem nivou, bilo zbog dinamičnosti prirode same darovitosti i promjene interesovanja, kao i zbog pojave znakova darovitosti nekih pojedinaca tek u kasnijoj dobi.

Prepoznavanje, koje prethodi procesu identifikacije, podrazumijeva spontano opažanje, registrovanje i opisivanje darovitosti, što znači uočiti darovito dijete; dok identifikacija utvrđuje vrstu i stepen darovitosti, odvija se organizovano, sistematski i uz stručnu pomoć obrazovne institucije. Roditelji, vaspitači, nastavnici i vršnjaci mogu da prepoznaju darovitog pojedinca. Sa druge strane, u procesu identifikacije, pri utvrđivanju vrste i stepena nadarenosti najvažniju ulogu imaju psiholozi, pedagozi, sociolozi, ljekari i drugi stručnjaci različitih profila sa specifičnom metodikom i mjernim instrumentima. Sam proces identifikacije je zapravo timski rad u jednom dijagnostičkom postupku koji podrazumijeva kontinuirani proces postavljanja dijagnoza i revalorizacije, kroz proces diferencijacije i individualizacije vaspitno-obrazovnog rada, a sve u cilju prilagođavanja obrazovnog procesa učenicima sa posebnim sposobnostima.

U stručnoj literaturi spominju se brojni indikatori koje bi trebalo imati u vidu u procesu prepoznavanja kao i identifikovanja darovitosti u obrazovanju. Među njima najviše pažnje je posvećeno praćenju ponašanja, razvoja i uspješnosti u ostvarivanju obrazovnih i drugih zadataka. Neki takvi indikatori su opažanja i imenovanja nastavnika i školskih saradnika, izvještaji roditelja i staratelja, izvještaji voditelja klubova, sekcija, društava, ocjene drugova i poznanika, samoprocjena pojedinaca i njihovi „proizvodi“ (uspješni radovi ili nastupi u redovnoj ili dodatnoj nastavi, sekcijama, klubovima, takmičenjima i slično). Drugi pristup je psihometrijski (testovski) kojim se utvrđuju, odnosno mjere, osobine koje se smatraju indikativnim za nadarenost. Mjerenje se ostvaruje korištenjem različitih testova inteligencije, kreativnosti, specijalnih sposobnosti, ličnosti i postignuća.¹⁷³ Oba ova pristupa, s obzirom na višedimenzionalnost nadarenosti, imaju svoje prednosti i ograničenja, pa se ova dva pristupa sve više kombinuju.

OBLCI OBRAZOVANJA I VASPITANJA DAROVITIH UČENIKA

Sa razvojem psihološke i pedagoške teorije i prakse razvijala su se i upotpunjavala saznanja o tome na koji način kroz nastavu obezbijediti optimalni razvoj darovitih i najposobnijih učenika. To prije svega podrazumijeva kvalitet neposrednog pedagoškog rada sa talentovanim učenicima i psihosocijalnu klimu u kojoj se ovaj rad odvija.

S obzirom na intelektualnu superiornost ovim učenicima ne odgovaraju tradicionalni oblici i metode vaspitno-obrazovnog rada, gdje dominiraju verbalizam, memorisanje, reprodukovanje, autoritarni odnosi istovrsni sadržaji i zahtjevi. Takav rad sputava razvoj i ispoljavanje darovitosti jer ne omogućava individualizaciju rada sa darovitim učenicima. Dosadašnje iskustvo pokazuje da takvim učenicima najviše odgovara učenje putem istraživanja, rješavanja problema i otkrića, model koji zahtijeva veći stepen stvaralačkog učenja, složeniji oblici programiranog učenja, posebni programi u okviru dodatne nastave, posebni programi učenja putem kompjutera, odnosno korištenje elektronskih medija i sl.¹⁷⁴

Najčešći oblici individualizacije koji se primjenjuju u vaspitanju i obrazovanju darovitih su sljedeći:¹⁷⁵

1. **Homogeno grupisanje učenika** prema opštim sposobnostima (sistem odjeljenja A, B, C); specijalna odjeljenja (IQ 130 ili 140 i iznad, ili 2% sa vrha rang liste po sposobnostima); internatski tip (prema rezultatima u učenju, snažno pokazane sklonosti i interesovanja za određene predmete). Ovakav oblik obrazovanja podrazumijeva poseban tretman sa određenim programima da bi se bolje zadovoljile individualne potrebe za traganjem i istraživanjem kod intelektualno darovite djece. Ipak postoje određeni nedostaci. Učenici u homogenim odjeljenjima mogu stvoriti loše socijalne odnose i nepovoljnu klimu u razredu zbog jače konkurencije i takmičenja, lišeni mogućnosti da razviju neke socijalne osobine sa ostalim članovima društva
2. **Djelimično homogeno grupisanje** odnosi se na grupisanje u okviru istog odjeljenja; redovna odjeljenja sa dopunskim oblicima homogenog grupisanja, pored, poslije i uz redovan rad.

¹⁷³ Ilić M., Nikolić R., Jovanović B., *Školska pedagogija, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2012., str.38*

¹⁷⁴ Ilić M., Nikolić R., Jovanović B., *Školska pedagogija, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2012., str.39*

¹⁷⁵ Đorđević B., *Individualizacija obrazovanja darovitih, Beograd, Prosveta, 1979., str.83*

3. Osmišljeno da bi ublažilo nedostatke homogenog grupisanja. Učenici ostaju u redovnim odjeljenjima, a samo u određeno vrijeme u toku dana ili određene dane okupljaju se u homogene grupe, sa posebno razrađenim programima. To su redovna odjeljenja sa određenim programom, što podrazumijeva diferencijaciju učenika prema interesovanjima, dodatnu nastavu, fakultativna nastavu, bliže izučavanje nekih predmeta, itd.
4. **Obogaćeni programi za darovite učenike** u redovnim odjeljenjima. Do skora nisu bili u primjeni, ali novija istraživanja pokazuju na porast interesovanja prosvjetnih radnika, naročito u SAD, za takav vid rada i nastave za darovite. Tu se darovitim učenicima priprema obogaćen i proširen program u okviru redovne nastave. Glavni cilj obogaćenog programa je da podstakne motivaciju za rad i omogući optimalan razvoj sposobnosti darovitih učenika.
5. **Školske akceleracije** kroz brže napredovanje i brže završavanje škole, obogaćivanje programa u redovnom razredu, izbor sadržaja i pomoć redovnog nastavnika i specijalnog konsultanta za izabranu oblast, mogućnost premještanja učenika u stariji razred administrativnim putem; skraćeno ili kondenzovano vrijeme npr. jedno polugodište jedan razred; specijalni mentorski rad sa učenicima.

Programi se trebaju sastavljati tako da se vodi računa o adekvatnoj individualizaciji nastave. Prije same izrade programa potrebno je uzeti najznačajnije karakteristike učenika, svrstati učenike u određene kategorije na osnovu darovitosti, pa tek onda napraviti program na osnovu njihovih individualnih karakteristika.

ZAKLJUČAK

Postojanost jednog društva kao i njegovog obrazovanja mjeri se prije svega po tome kako to društvo osigurava optimalan razvoj pojedinca. Uz širenje i produbljivanje znanja i iskustva i navika u učenju, neophodno je i stvarati uslove za uvježbavanje kreativne vještine, razvijati motivaciju i poželjne osobine darovite ličnosti. Veoma je važno što ranije i preciznije utvrditi prirodu i nivo darovitosti kako bi im se mogao prilagoditi vaspitno-obrazovni rad. Ukoliko im se ne posveti posebna pažnja u školi ili porodici može se dogoditi da se potencijalna darovitost ne razvije u određenoj mjeri ili se uopšte ne otkrije, da se postigne znatno slabiji uspjeh, da dodje do pada motivacije i cjelokupnog nezadovoljstva.

Potrebno je osmisлити i urediti bogat, sadržajan i metodički način učenja, koji zadovoljava obrazovne potrebe darovite djece, kao i neposredni pedagoški rad i psihosocijalnu klimu za odvijanje tog rada. Empatija, povjerenje, sloboda komuniciranja, kooperativni, demokratski i humanizovani odnosi između učenika i nastavnika u odjeljenju pozitivno djeluju na razvoj darovitosti i kreativnosti.

U redovnoj nastavi nastavnicima se preporučuje da planiraju takve aktivnosti koje omogućuju učenicima ispoljavanje svoje različitosti a ponekad je potrebno razrađivati i posebne programe za podsticanje i razvijanje svakog talenta pojedinačno. Iz tradicionalne nastave treba zadržati sve ono što je izdržalo praktičnu provjeru a istovremeno tražiti puteve ka uspješnom učenju, prestižnim rezultatima i uspjehu.

Nove komunikacione tehnologije omogućavaju da se efikasnost učenja bitno povećava, interakcija poboljša a učenici dobiju povoljniju poziciju. Uz upotrebu relevantnih nastavnih metoda i kontinuiranu primjenu savremene nastavne tehnologije i naučnih dostignuća ostvarićemo suštinske postulate savremene nastave i stvoriti najoptimalnije uslove za edukaciju najvrjednijih pojedinaca jednog društva.

LITERATURA

1. Ilić M., Nikolić R., Jovanović B., *Školska pedagogija, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2012*
2. *Društvo pedagoga Republike Srpske, Naša škola, Grafika Ekspres, Banja Luka, 2010*
3. Kecman, B., *Obrazovanje iz preduzetništva, Digitalair, Prijedor 2010*
4. Grandić, R., i Letić, M., *Pedagoška strategija podsticanja darovitosti, Pedagoška stvarnost LIV, 9-10, Novi Sad, 2008*
5. Golubović S., *Zbornik radova- Edukacija nastavnika za rad sa nadarenim učenicima, Republički pedagoški zavod, Banja Luka, 2006*
6. Stojaković, P. *Darovitost i kreativnost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske, Srpsko Sarajevo, 2000*
7. Đorđević B., *Obrazovanje i vaspitanje darovitih, Pedagoška stvarnost 7-8, Novi Sad, 1999*
8. *Društvo pedagoga Republike Srpske(1997): Naša škola, Grafika Ekspres, Banja Luka*
9. Čudina-Obradović, M., *Nadarenost; razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje. Školska knjiga, Zagreb, 1990*
10. Koren, I., *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika, Školske novine, Zagreb, 1989*
11. Rensulli, J. S. Reis, *The Schoolwide enrichment model, Creative Learning Press, Inc. Mansfield Center, 1985*
12. Đorđević, B. *Individualizacija vaspitanja darovitih, Prosveta, Beograd, 1979*